

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ДУШПАСТИРСТВА

(ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА)

УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Загальні положення

1. Захист миру та спокою народу й Батьківщини є одним із найпочесніших завдань християнина. Такий вид служіння часто пов'язаний із небезпекою для власного життя і готовністю до самопожертви. "Немає більше тієї любові, якщо хто покладе душу свою за друзів своїх" (Ів. 15, 13) – казав Ісус Христос. Церква завжди ставилася з великою повагою до людей, які зі зброєю в руках першими зустрічали напади на рідні землі, дбаючи про вічне спасіння воїнів й надаючи необхідну їм духовну поміч і підтримку.

Перші згадки про присутність священника у війську під час походів датуються IV ст. У XV ст. у Європі сформувався своєрідний статут військових капеланів – священників, які здійснювали душпастирську опіку у війську. Відповідно до нього, на військових душпастирів покладался обов'язок вести підопічних до спасіння, проповідувати любов до Батьківщини, мужність і здатність до опору, піклуватися про поранених, ховати померлих, заспокоювати людей, розвивати у собі та в інших потребу в молитві, бути готовими присвятитися справедливій справі, ніколи не брати до рук зброї самим. У XIX ст. відбулося об'єднання військових капеланів у відповідні структури, які мали певні особливості в залежності від країни.

Україна не була осторонь цих процесів. Загальновідомим є факт існування церкви на території Запорізької Січі. Запорожці мали також похідну каплицю з переносним іконостасом. Це свідчить про постійну присутність у Запорізькому війську священника. Ця традиція зберігалася і у козацьких полках Богдана Хмельницького. Згодом вона була відроджена в українських військових підрозділах першої половини XX ст. Зокрема, греко-католицькі священники супроводжували у походах вояків Української Галицької Армії, згодом активно здійснювали душпастирську опіку в УПА. Слід відзначити, що в арміях Російської та Австро-Угорської імперій, у яких свого часу служили українці, також були присутні військові капелани.

На сьогодні інститут військового капеланства поширений у багатьох країнах світу. Для прикладу можна назвати США, Німеччину, Францію, Великобританію, Польщу, Ізраїль, Іран та ін. Попри всілякі відмінності, які цей інститут має у кожній державі, основним завданням військового душпастиря є здійснення релігійних культів і ритуальних обрядів (для християн – уділення Святих Тайн), проповідування, індивідуальні пастирські бесіди, інші види релігійної діяльності серед військовослужбовців. Військовий капелан також бере участь у виховному процесі, проводить заняття щодо етико-моральних проблем тощо.

2. Одним із наслідків довголітнього панування комуністичного тоталітаризму на теренах України є звужене тлумачення принципу відокремлення Церкви і держави. Згідно з цим тлумаченням, яке сьогодні ще можна зустріти, ці інституції у суспільному житті мають різну мету і є непримиренними опонентами. Тому будь-яка співпраця між ними є неприпустимою і її потрібно уникати. Однак існують сфери, де така співпраця є не тільки суспільно корисною, а й

необхідною. Суспільні відносини, пов'язані із гарантуванням конституційного права на свободу віросповідання військовослужбовців, становлять одну з них.

Незважаючи на нерозвиненість нормативно-правового регулювання у цій сфері, на практиці налагоджується тісніша співпраця військових структур та релігійних організацій. Вона набуває історично-традиційної форми капеланського служіння. На різних рівнях укладаються усні та письмові домовленості про співпрацю.

3. Концепція розвитку інституту військового капеланства Української Греко-Католицької Церкви має за мету налагодження такої співпраці, ознайомити з баченням Церквою шляхів та способів її реалізації. Зрозуміло, що Концепція не вичерпує усього кола питань, пов'язаних із дупастирською опікою військовослужбовців. Цей документ покликаний сприяти діалогові як з державними органами, так і з представниками інших релігійних організацій та ефективного вирішенню проблем у цій сфері.

Мета, основні завдання та функції інституту військового капеланства

4. На завдання військового капеланства можна дивитися з трьох перспектив: віруючого військовослужбовця, Церкви та держави. Кожна з цих перспектив має свої особливості, які тісно взаємопов'язані між собою. Кожна зі сторін наділена деякими правами вимагати від іншої певних дій, які для останньої набувають обов'язкового характеру. Інститут військового капеланства перебуває в центрі цієї системи взаємних прав та обов'язків. Його метою є задовольнити інтереси усіх сторін.

5. Віруючий військовослужбовець (тут і далі здебільшого мається на увазі військовослужбовець-християнин) є центральним суб'єктом цих відносин.

Погляд з його перспективи на завдання інституту військового капеланства характеризується двома аспектами.

З одного боку, віруючий військовослужбовець, поруч із конституційним обов'язком захищати Вітчизну, має певні обов'язки та потреби, які впливають з його релігійних переконань та свободи совісті. Наприклад, ідеться про регулярну участь у богослужіннях, прийняття Святих Тайн, особисту молитву, отримання духовного проводу та настанови тощо. Така духовна пожива є необхідною для його духовного зростання.

З іншого боку, він:

- користується конституційним правом на свободу віросповідання, а тому може вимагати у відповідних державних органів усунення перешкод, які порушують його релігійні права або унеможливають їх реалізацію;

- має право "отримувати від своїх Пастирів допомогу з духовних дібр Церкви, особливо від слова Божого і Святих Тайн" (Кодекс Канонів Східних Церков; далі – ККСЦ, кан. 16), що накладає певні обов'язки на церковну єрархію.

6. Церква за кожним визнає право на релігійну свободу (Dignitatis humanae 2; далі ДН). Ніхто не може бути примушований до прийняття віри (ДН 10). Через інститут військового капеланства Церква здійснює спасительну місію, насамперед серед своїх вірних, що виконують військовий обов'язок, а також сприяючи спасінню усіх бажаючих черпати з її духовних багатств.

Церква є знаком та інструментом поєднання віруючого з Богом, яке вимагає активної участі у житті Народу Божого, єдності у Христовім Тілі, що проявляється у постійному літургійному житті, прийнятті Святих Тайн.

Церковне право (ККСЦ, кан. 10) накладає на вірних обов'язок "непорушно зберігати і відкрито визнавати віру, ... а також через практикування краще її розуміти і проявляти в ділах любові". Інститут військового капеланства полегшуватиме віруючим військовослужбовцям виконувати ці обов'язки, які становлять частину їхніх релігійних переконань.

Церква також плекає у своїх вірних мужність, справедливість, солідарність, дисциплінованість, готовність до самопожертви. Це чесноти, які є необхідними кожному військовослужбовцю для якнайкращого виконання своїх військових обов'язків.

7. Органи державної влади, зокрема, зобов'язані забезпечити:
- високий рівень бойової підготовки та боєздатності;
 - високий морально-психологічний рівень військовослужбовців;
 - право на свободу віросповідання військовослужбовців.

Ефективним способом виконання цих завдань є запровадження інституту військового капеланства. З одного боку, він дозволятиме гарантувати релігійні права військовослужбовців, а з іншого – сприятиме військовій виховній політиці.

Разом із тим, слід забезпечувати принцип відокремлення держави і Церкви, який полягає у невтручанні цих інституцій у специфічні сфери діяльності кожної зокрема.

Богословські аспекти

Мир і війна

8. "Мир вам", – такими були перші слова воскреслого Ісуса Христа до апостолів (Ів. 20:19), які підкреслили тим самим важливість жити у мирі.

9. Мир є необхідною умовою вільного і всебічного розвитку людини. Вирішення проблем політичного, економічного, соціального характеру можливі тільки у суспільстві, де панує мир.

10. Мир неможливо утвердити без пошанування інших людей, їхньої гідності, повсякчасної братерської поведінки, заснованої на любові. Земний мир, який постає з любові до ближнього, є образом і плодом миру Христового, що походить від Бога Отця, який вливає Духа любові в серця людей (пор. *Gaudium et spes* 78; далі GS).

11. Порушення миру є проявом духовного зубожіння, ненависті, гніву, непомірної амбіційності, що коріняться у гріховності людей. Війна є зло. П'ята заповідь забороняє свідоме вбивство. Несправедливість і страждання, які несе із собою будь-яка війна, змушують Церкву закликати всіх молитися і діяти з метою уникнення війни.

12. Однак війна ще не викорінена з людської поведінки. "Доки існуватиме загроза війни і не буде відповідної міжнародної влади, що матиме достатню силу, доти не можна буде відмовляти урядам права на слушну оборону, якщо будуть вичерпані усі засоби досягти мирної угоди" (GS 79, § 4).

13. При цьому слід дотримуватися суворих вимог, які визначають справедливість оборонних дій. Відповідно до Катехизму Католицької Церкви (ККЦ), для визнання справедливими оборонних дій необхідно, щоб водночас:

- шкода, завдана агресором нації чи спільноті націй, була тривалою, важкою, безперервною;
- усі інші засоби для покладення цього краю виявилися неможливими або безуспішними;
- були обґрунтовані можливості успіху;
- використання зброї не спричинило лиха і безладдя, важчих, ніж лихо, яке слід усунути. Під час оцінювання цих умов слід враховувати потужність сучасних засобів руйнування.

Оцінка цих умов моральної законності належить до розсудливості тих, які несуть відповідальність за загальне добро (ККЦ 2309).

14. У цих випадках публічна влада має право та обов'язок накладати на громадян зобов'язання, необхідні для національної оборони. Ті, хто присвячує себе служінню

батьківщині військовою службою, є слугами безпеки і свободи народів. Якщо вони вірно виконують свій обов'язок, вони насправді сприяють загальному добру і підтриманню миру (ККЦ 2310).

15. Заборона вбивства не скасовує права на знешкодження несправедливого нападника (ККЦ 2320). Законний захист особи і суспільства не полягає у вбивстві невинного, що є свідомим душогубством. При самозахисті може настати подвійний наслідок: збереження власного життя та смерть напасника. Тільки перший є бажаним, а другий - ні (ККЦ 2263).

Військовослужбовець-християнин

16. Військовослужбовець-християнин усвідомлює свою відповідальність перед Богом за захист миру та безпеки. Пам'ятаючи слова Спасителя: "Блаженні миротворці, бо вони Синами Божими назвуться" (Мт. 5:9), військовослужбовець пишається своїм обов'язком служити миру і намагається підкорити цьому обов'язку все, що робить. Наснагу та силу черпає у молитві, читанні і роздумуванні над Словом Божим, участі у житті Церкви. Він розуміє, що тривалого і стабільного миру можна досягти лише вчинками любові, справедливості та прощення. Відкидає культивування сили як єдиного засобу встановлення миру.

17. У своїх діях військовослужбовець-християнин керується заповіддю любові Бога та ближнього. Удосконалює вміння застосовувати високі моральні принципи у складних ситуаціях воєнного часу, а також у повсякденному житті військовослужбовця.

18. Військовослужбовець-християнин відкрито проявляє свою віру, не посягаючи при цьому на права і свободи інших. Не намагається нав'язати своїх релігійних переконань. Толерантно ставиться до віруючих інших конфесій та невіруючих. Основний вид проповідання – власний приклад.

19. Якості військовослужбовця-християнина:

- *Справедливість*, яка полягає в постійному і твердому бажанні віддати Богові і ближньому те, що їм належить. Справедливість стосовно Бога називається "чеснотою релігійності". Стосовно людей справедливість вчить поважати права кожного і в стосунках між людьми встановлювати гармонію, яка сприяє рівності стосовно осіб і спільного добра (ККЦ 1807);

- *Мужність*, яка забезпечує стійкість у труднощах і витривалість у старанні про добро. Вона зміцнює рішучість протистояти спокусам і долати перешкоди в моральному житті. Чеснота мужності робить людину здатною перемогти страх, навіть перед смертю, виступати проти випробувань і переслідувань. Вона робить людину здатною до самозречення і жертви свого життя, щоб захистити справедливу справу (ККЦ 1808);

- *Поміркованість*, яка стримує потяг до задоволень і забезпечує рівновагу у використанні створених благ. Вона забезпечує панування волі над інстинктами і втримує прагнення у межах чесності (ККЦ 1809);

- *Любов до народу та Батьківщини*, що виростає із заповіді любові до Бога та ближнього. Військовослужбовець-християнин свідомий того, що ця любов повинна знаходити свій вираз у ділах любові;

- *Готовність до самопожертви* є наслідком любові. "Немає більше тієї любові, якщо хто покладе душу свою за друзів своїх", - каже Христос (Ів. 15, 13);

- *Дисциплінованість*. Військовослужбовець-християнин чітко виконує накази. За будь-якої нагоди він намагається проявити виважену ініціативу й повинен розуміти і дух, і букву наказів.

Разом з тим, "ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні накази" (ч.1 ст.60 Конституції України). "Сліпий послух не є достатнім для виправдання тих, які виконують наказ" (ККЦ 2313). "За виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність" (ч.2 ст.60 Конституції України);

- *Солідарність*, яка допомагає у складній ситуації діяти злагоджено. Запорукою узгодженості дій є переконаність у надійності товариша, його підтримки;
- *Пошана до загальнолюдських цінностей*. Військовослужбовець-християнин шанує гідність та невід'ємні права людини, створеної на образ і подобу Божу (пор. Бут. 1: 26). Він вирізняється гуманністю ставлення до мирного населення, поранених солдатів і військовополонених та заохочує до цього своїх товаришів;
- *Вірність* своїм обов'язкам, що виражається, насамперед, у дотриманні військової присяги;
- *Прагнення удосконалювати вміння* користуватися сучасними системами озброєнь, що сприяє підвищенню боєготовності. Військовослужбовець-християнин усвідомлює усю відповідальність своєї місії захищати мир та безпеку і намагається якнайкраще її виконувати.

Соціально-правові аспекти

Державно-церковні взаємовідносини

20. Державно-церковний діалог щодо душпастирської опіки у війську повинен вестися виключно у правовій площині. Весь комплекс суспільних відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією релігійних прав, повинен знайти своє відображення у законодавстві. При цьому слід забезпечувати принцип пошани до церковних традицій, визнавати суспільну роль Церкви, зберігати та розвивати духовно-культурну спадщину.

21. Здійснюючи душпастирську опіку Церква прагне виявити турботу про вічне спасіння своїх вірних, які перебувають на військовій службі, а також голосити Боже Слово серед військовослужбовців, що не належать до УГКЦ. З правової точки зору, ці прагнення можна розглядати наступним чином.

22. *Релігійна діяльність УГКЦ у військових формуваннях серед військовослужбовців, які до неї належать*, наштовхується на певну юридичну колізію. З одного боку, військовослужбовцям гарантується конституційне право на свободу віросповідання (ст. 35 Конституції України, ст.6 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" від 20 грудня 1991 року). З іншого - принцип відокремлення Церкви від держави часто трактується як заборона присутності священнослужителів у військових частинах. Однак таке трактування не впливає з аналізу відповідних положень.

У Конституції України цей принцип тлумачиться як заборона визнання будь-якої релігії як обов'язкової (ч. 3 ст. 35 КУ). У Законі України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 року цей принцип визначається у формі взаємних прав та обов'язків держави і Церкви (ст.ст. 3, 5, 16, 17).

Зокрема, на державу покладаються обов'язки:

- захищати права і законні інтереси релігійних організацій;
- сприяти встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами, які сповідують релігію або не сповідують її, між віруючими різних віросповідань та їх релігійними організаціями;
- брати до відома і поважати традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству;
- не втручатися у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій;
- не фінансувати діяльність будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії;
- не встановлювати будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших.

У свою чергу, Церква зобов'язана:

- додержувати вимог чинного законодавства і правопорядку, зокрема щодо проведення публічних релігійних заходів (богослужінь, обрядів, церемоній, походів тощо);
- не виконувати державних функцій;
- не брати участі у політичній боротьбі;

- не втручатися у діяльність інших релігійних організацій;
- не проповідувати у будь-якій формі ворожнечу, нетерпимість до невіруючих і віруючих інших віросповідань;
- не поєднувати обрядової чи проповідницької діяльності з посяганнями на життя, здоров'я, свободу і гідність особи;
- не спонукати громадян до невиконання своїх конституційних обов'язків або дій, які супроводжуються грубими порушеннями громадського порядку чи посяганням на права і майно державних, громадських або релігійних організацій;
- використовувати культові будівлі та інше майно, які становлять історичну, художню або іншу культурну цінність, з додержанням установлених правил охорони і використання пам'яток історії та культури;
- самовільно не захоплювати культові будівлі чи привласнювати культового майна.

Порушення релігійною організацією цих положень може служити підставою до припинення її діяльності у судовому порядку за заявою органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію статуту конкретної релігійної організації, або прокурора.

На наш погляд, замість "відокремлення церкви від держави" доречніше говорити "відокремлення церкви і держави". Перше формулювання підштовхує до думки, що в Україні продовжує домінувати антагоністична модель державно-церковних стосунків, яка існувала у Радянському Союзі і яка передбачала активне усунення Церкви із суспільного життя. Однак на сьогоднішній день така модель не відповідає фактичній суспільній ролі Церкви, принципам демократичного суспільства і тому не отримала відображення у законодавстві України. Нижче ми будемо користуватися другим формулюванням і говорити про відокремлення Церкви і держави, які виступають рівноправними партнерами у суспільному житті та мають взаємні права й обов'язки.

Законодавством України релігійна діяльність Церкви у військових формуваннях безпосередньо не забороняється. Закріплений у Конституції України загальний принцип демократичного суспільства – громадянам дозволено все, що не заборонено законом, – дозволяє говорити про допустимість такої діяльності (ст. 19 КУ).

Обмеження самого права на свободу віросповідання можливі лише у випадках, коли вони необхідні для охорони громадської безпеки та порядку, життя, здоров'я і моралі, а також прав і свобод інших громадян (ст. 3 ЗУ "Про свободу совісті та релігійні організації"). Визначення таких випадків проводиться виключно на підставі закону або ратифікованого Верховною Радою міжнародного договору. Встановлення обмежень релігійних прав у іншому порядку, як наприклад, за наказом командування, не допускається.

Висновок: у правовому полі не існує перепон для релігійної діяльності Церкви у військових формуваннях. Ці перепони коріняться в успадкованому від радянських часів способі трактування принципу відокремлення Церкви і держави. На даний момент бачиться три взаємопов'язані шляхи подолання такої ситуації.

По-перше, популяризувати думку про те, що принцип відокремлення Церкви і держави не означає заборону будь-якої співпраці між цими інституціями. Мало того, така співпраця є взаємовигідною і відповідає їхнім завданням.

По-друге, незважаючи на прогалини у законодавстві, налагоджувати співпрацю з військовими формуваннями і напрацьовувати дійові моделі такої співпраці. Такі відносини слід врегульовувати за допомогою відповідних договорів, можливість укладення яких допускається законодавством (ст. 9 ЗУ "Про свободу совісті та релігійні організації").

По-третє, на загальнонаціональному рівні піднімати проблему неврегульованості даної сфери суспільних відносин і пропонувати відповідні законопроекти, які могли б виноситися на розгляд Верховної Ради Президентом, Кабінетом Міністрів або народними депутатами.

Ці три напрямки взаємодоповнюють один одного і можуть реалізовуватися паралельно.

23. Євангелізаційна робота капеланів УГКЦ серед військовослужбовців, які не є вірними членів Церкви, з юридичної точки зору, є більш контроверсійна. Розглянемо три різних випадки.

Перший випадок: військовослужбовець висловлює бажання брати участь у релігійному житті Церкви. Пропонується розглядати його бажання з перспективи гарантування права на свободу віросповідання. У такому випадку буде справедливим все, зазначене у п. 23 цього

документу. Залишається тільки врегулювати механізм визначення осіб, які хоч і не належать до УГКЦ, однак бажають ближче знайомитися з її життям і долучитися до нього.

Другий випадок: між УГКЦ та іншою конфесією укладено домовленість про здійснення душпастирської опіки священнослужителями однієї конфесії над вірними іншої, якщо вона в силу певних обставин не може забезпечити її самостійно. Хоч цей варіант є чисто гіпотетичним, і не має підстав розглядати його як такий, що може мати місце у найближчому майбутньому, однак світовий досвід вказує на його життєздатність. Міжконфесійний діалог з цього приводу може стати ще одним чинником, який сприятиме екуменічному рухові.

З юридичної точки зору, така домовленість не виходить за межі релігійних прав, а тому не потребує додаткового регулювання.

Третій випадок: евангелізаційна діяльність серед військовослужбовців, які не належать до жодної з перелічених категорій. Така діяльність може ґрунтуватися виключно на домовленості з відповідними державними органами і визначатися як участь у військовій виховній політиці, що накладає певні обмеження як щодо її форм, так і методів. Доцільність участі військовослужбовців у богослужіннях, інших релігійних обрядах визначається відповідно до головних завдань і цілей військової виховної політики.

Основною метою такої діяльності може бути виключно виховання у військовослужбовців таких морально-психологічних якостей, котрі сприятимуть підвищенню боєздатності військових формувань. Насамперед, це любов до Батьківщини та народу України, готовність до самопожертви, мужність, дисциплінованість, здатність до скоординованих і солідарних дій, вірність військовій присязі, відданість загальнолюдським цінностям тощо.

24. Принцип відокремлення Церкви і держави, як це подається у Законі України "Про свободу совісті та релігійні організації", можна тлумачити як чітке функціональне розмежування специфічних сфер діяльності цих інституцій, жодна з яких не втручається у сферу діяльності іншої. Це дозволяє стверджувати, що *релігійна організація самостійно визначає форми та методи своєї діяльності*, за умови що вони не суперечать чинному законодавству.

У Законі України "Про свободу совісті та релігійні організації" (ст. 5) прямо зазначено, що держава "бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій", а також "не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій".

Законодавець конкретизує права щодо деяких форм релігійної діяльності, які є найбільш актуальними для військовослужбовців:

а) Законодавством кожній людині гарантується право брати *участь у богослужіннях*. Відповідно до релігійних переконань вірних УГКЦ, участь у богослужінні у неділю та великі релігійні свята, здійснення інших релігійних обрядів (наприклад, похорон) є обов'язковими. Створення перешкод цьому може розцінюватися як порушення релігійних прав.

З точки зору мобілізаційної готовності, видається ефективнішим організувати богослужіння у пристосованих для цього приміщеннях на території військових частин, аніж відпускати військовослужбовців за межі цієї території. Тому доцільно розглянути механізми співпраці Церкви і військових структур щодо організації проведення богослужінь на території військових частин.

б) Законодавством кожній людині гарантується право на *придбання, володіння і використання релігійної літератури* мовою на свій вибір, а також інших предметів і матеріалів релігійного призначення. Обмеження можливості поширювати релігійну літературу та інші інформаційні матеріали релігійного змісту є порушенням цього права військовослужбовців.

Релігійні організації користуються правом вести культурно-освітню діяльність, яка включає можливість вивчення та розповсюдження релігійної літератури.

Творення спільноти, у якій кожен може знайти взаєморозуміння та підтримку, є надзвичайно важливим компонентом християнства. Індивідуальні та колективні зустрічі є необхідною умовою творення такої спільноти. Така форма релігійної діяльності прямо не передбачена у законодавстві. Однак вона є невід'ємною частиною віросповідання, а тому слід передбачити можливість проведення таких зустрічей. Наприклад, у внутрішньому розпорядку військової частини слід виділити час для таких зустрічей, регламентувати їх періодичність і тривалість, визначити коло осіб, які можуть бути учасниками, тощо.

Державна підтримка

25. Фінансування діяльності будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії, трактується законодавцем як порушення принципу відокремлення Церкви і держави та є забороненим.

Будь-яка суспільно-корисна діяльність, яка сприяє реалізації державою її функцій, може претендувати на державну підтримку. Характер організації, яка проводить таку діяльність, не повинна мати при цьому значення.

З цієї точки зору, для суспільно-корисних проектів Церкви, які не мають виключно релігійного характеру, може надаватися державна підтримка. Наприклад, фінансування участі Церкви у програмах військової виховної політики, виділення приміщень та їх обладнання для потреб душпастирської опіки, встановлення пілг для добродійної діяльності тощо. При цьому принцип відокремлення Церкви і держави не порушується, оскільки жодна з цих інституцій не втручається у специфічну сферу діяльності іншої. Натомість заохочує іншу сторону сприяти таким видам своєї діяльності, які збігаються з власними завданнями другої сторони.

Такі відносини можуть регулюватися на договірних засадах. Ініціатива щодо укладення може виходити від обидвох сторін.

Організаційні аспекти

Загальні зауваження

26. Релігійне життя в Україні характеризується конфесійною багатоманітністю. Встановлення привілеїв чи обмежень за релігійними ознаками є недопустимим і заборонене законодавством.

27. Форми релігійної діяльності у війську тих конфесій, віровчення яких забороняє користуватися зброєю і/або віруючим гарантується право на альтернативну (невійськову) службу, повинні визначатися на державному рівні.

Співпраця УГКЦ з такими конфесіями у сфері душпастирської опіки військовослужбовців повинна регулюватися окремими документами і даною концепцією не регулюється.

28. Прагнучи до соборності Христової Церкви, слід брати до уваги теперішній стан конфесійного роз'єднання християн. За кожною релігійною конфесією визнається право самостійно визначати організаційні структури душпастирської опіки військовослужбовців, що належать до цієї конфесії. Призначений відповідною релігійною конфесією душпастир у своєму служінні підпорядковується власній вищій Єпархії і несе перед нею відповідальність за релігійну діяльність серед військовослужбовців.

29. УГКЦ визнає за доцільне функціонування колегіального органу у справах військового душпастирства, покликаного координувати діяльність у війську різних

релігійних конфесій на засадах толерантного ставлення до представників інших віросповідань, проповідування прощення та примирення.

Утворення такого органу відбувається відповідно до взаємних домовленостей між конфесіями.

Кожна конфесія самостійно визначає порядок призначення свого представника (представників) до цього органу.

Порядок призначення представника (представників) УГКЦ до цього органу визначається Військовим Екзархом УГКЦ.

30. У компетенцію колегіального органу у справах військового душпастирства мали б входити такі повноваження:

- сприяти міжконфесійному діалогові та формуванню спільної позиції щодо церковно-державних відносин, пов'язаних із душпастирською опікою у війську;
- представляти спільні інтереси військових капеланів різних релігійних конфесій перед військовим командуванням та іншими державними органами;
- виробляти загальні принципи виховної діяльності у війську, методи та способи її здійснення тощо;
- сприяти укладенню міжконфесійних договорів про делегування душпастирської опіки, слідкувати за їх дотриманням;
- визначати кваліфікаційні вимоги до кандидатів на військових капеланів;
- організувати навчальні програми для кандидатів на військових капеланів, а також тих, хто вже займається душпастирською опікою у війську;
- координувати облаштування культових приміщень;
- узгоджувати порядок спільного користування приміщеннями, виділеними для потреб військового душпастирства, іншим майном релігійного призначення, участі у військових урочистостях тощо;
- розглядати спірні питання та приймати по них рішення з метою попередження конфліктних ситуацій між представниками різних релігійних конфесій;
- слідкувати за дотриманням міжконфесійних домовленостей та рішень колегіального органу у справах військового душпастирства у діяльності військових капеланів;
- рекомендувати вищій Єпархії релігійної конфесії притягувати до відповідальності військового капелана у разі грубих порушень з його боку міжконфесійних домовленостей та рішень колегіального органу у справах військового душпастирства, проповідування міжконфесійної ворожнечі, використання методів прозелітизму у релігійній діяльності у війську;
- вирішувати інші питання, пов'язані з координацією душпастирської опіки у війську різних релігійних конфесій.

31. Право користуватися майном, виділеним військовим командуванням для потреб душпастирської опіки, мають усі релігійні організації, що діють на території відповідної військової частини (підрозділу).

32. Порядок використання такого майна встановлюється на підставі двосторонніх домовленостей між командуванням та релігійною організацією. При цьому враховуються потреби кожної із конфесій, які впливають із кількості вірних, традицій та внутрішніх настанов щодо тривалості богослужінь, їх періодичності, порядку проведення тощо.

33. Облаштування та утримання приміщень культового призначення відбувається із врахуванням інтересів та позицій усіх релігійних конфесій, які здійснюють душпастирську опіку у військовій частині (підрозділі).

34. За обставин, коли одна релігійна конфесія не спроможна здійснювати душпастирську опіку у певних військових частинах (підрозділах), вона може укладати з іншою двосторонній договір про душпастирську опіку її вірних у цих частинах (підрозділах), яким обумовлюється порядок та форми такої опіки.

Про укладення такого договору сторони інформують відповідне військове командування.

35. Делегування душпастирської опіки не може використовуватися з метою переконати віруючих змінити конфесійну приналежність. Прозелітизм є недопустимим.

36. Цілісність військової виховної політики не повинна порушуватися. Пріоритет належить питанням бойової підготовки та боєздатності. Заходи душпастирської опіки узгоджуються із планами бойової підготовки та виховної роботи.

Військовий Екзархат УГКЦ Збройних Сил України

37. Душпастирювання у війську вимагає координації та об'єднання у єдину церковну структуру для кращої реалізації його завдань, для обміну думками, співпраці і співвідповідальності, для пошуків нових шляхів і методів евангелізації серед тієї частини Божого Народу, яка має своє особливе життя і покликання.

38. Канонічну структуру Військового Екзархату УГКЦ окреслюють норми Апостольської конституції "Spirituale militum cure" (SMC), а також канн. 311-321 ККСЦ. Цей Екзархат включає Військового Екзарха, якому допомагає пресвітеріат та інші священники (скеровані письмовим призначенням Патріарха) і який має персональну юрисдикцію над вірними, що належать до Військового Екзархату.

39. Військовий Екзарх організовує та очолює військову Церкву як власний ерарх (SMC арт. 2 § 1). Він включений у загальний список ерархів. Переважно Військовий Екзарх має єпископський сан і як такий *ipso iure* включений у єпископську колегію, є членом Синоду Єпископів УГКЦ.

40. Він не повинен займати якоїсь іншої посади, а всі свої сили присвятити дорученим йому особливим душпастирським справам. Однак, залежно від обставин даної країни, має можливість діяти по-іншому та займати інші посади. (SMC арт. 2 § 3).

41. Призначати і затверджувати Військового Екзарха УГКЦ Збройних Сил України є компетенцією Верховного Архієпископа й Синоду Єпископів УГКЦ.

42. Військовий Екзарх повинен тримати тісні контакти з іншими єпархіями та екзархатами і співпрацювати з ними (SMC арт. 2 § 4).

43. Там, де Військовий Екзарх не має можливості організувати душпастирську опіку над військовослужбовцями належним чином, ці обов'язки покладаються на місцевого єпархіального Єпископа.

44. Військовий Екзарх УГКЦ може:

- творити окрему семінарію, в якій семінаристи, що хочуть присвятити себе цьому особливому душпастирюванню, можуть отримати духовне формування (SMC арт. 6 § 3);
- приписувати єромонахів, які при цьому не повинні втратити свою духовну харизму і повинні тримати зв'язок зі своїми Настоятелями (SMC арт. 6 § 1);
- за згодою місцевих Єпископів залучати до душпастирювання у війську єпархіальних священників (SMC арт. 6 § 1).

45. До військового Екзархату належать наступні категорії вірних УГКЦ:

- всі військовослужбовці та працівники допоміжних служб Збройних Сил України;
- родини військовослужбовців, тобто дружини, діти (навіть дорослі), усі, які живуть під одним дахом;
- курсанти військових навчальних закладів, а також їхні працівники;
- пацієнти шпиталів та будинків опіки, а також їхні працівники;
- військовослужбовці, що перебувають у місцях позбавлення волі та виконання покарань, працівники цих установ;

- всі вірні, які за дорученням або згодою Військового Екзарха виконують якісь сталі функції у Військовому Екзархаті.

За чинним законодавством України до військовослужбовців належать: особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, військовослужбовці строкової і надстрокової служби та військової служби за контрактом Збройних Сил України, Прикордонних військ України, Служби національної безпеки України, військ цивільної оборони, а також інших військових формувань, що створюються Верховною Радою України, стратегічних сил стримування, які дислокуються на території України, військовослужбовці-жінки, курсанти військових навчальних закладів. (Ст.3 Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20.12.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1992, N15. – ст.190)

46. Миряни, які на постійній або тимчасовій основі присвячуються спеціальному служінню Церкви, зобов'язані здобути відповідний вишкіл, необхідний для належного виконання їхнього завдання і щоб могли виконувати це завдання свідомо, заподатливо і старанно (ККСЦ кан. 409 § 1). Допомогати їм у цьому є обов'язком Військового Екзархату.

Правовий статус військового капелана

47. Військовий капелан призначається Військовим Екзархом.

48. Діяльність військового капелана регулюються церковним правом та законодавством України. Тому його правовий статус носить подвійний характер. При цьому те, що українським законодавством розглядається як право, з позицій церковного права може визначатися як обов'язок, і навпаки.

49. Приписи церковного права становлять частину релігійних переконань віруючого і повинні розглядатися у контексті конституційного права на свободу віросповідання. Можливість їх реалізації повинна гарантуватися державою (за умови, що вони не суперечать чинному законодавству).

50. Відповідно до Кодексу Канонів Східних Церков (ККСЦ) військовий капелан як священнослужитель повинен:

- голосити всім Царство Боже і любов Господа до людей служінням слова і Святими Тайнами (ККСЦ кан. 367);
- прагнути до досконалості, бути зразком для пастви (ККСЦ кан. 368);
- щоденно читати і роздумувати над словами Божими (ККСЦ кан. 369 § 1);
- приймати і сумлінно виконувати будь-який уряд, служіння або завдання, доручене їм компетентною церковною владою (ККСЦ кан. 371 § 2);
- брати участь у конференціях, які Військовий Екзарх вважатиме доцільними для підтримання священних наук і душпастирства (ККСЦ кан. 372 § 2);
- часто правити Божественну Літургію, особливо в неділі й обов'язкові церковні свята (ККСЦ кан. 378);
- подавати допомогу з духовних дїбр Церкви, особливо Слова Божого і Святих Тайн, вірним, які вчасно цього просять, належно підготовлені, і право не забороняє їм приймати Святі Тайни (ККСЦ кан. 381 § 2);
- визнавати і підтримувати гідність та властиву мирянам участь, яку вони беруть у місії Церкви, особливо схвалюючи різноманітні харизми мирян, а також використовуючи на благо Церкви їхні кваліфікації і досвід (ККСЦ кан. 381 § 3);
- як слуги примирення у любові до Христа, старатися плекати серед людей мир, єдність і згоду, основу на справедливості (ККСЦ кан. 384 § 1).

Інші права та обов'язки військового капелана визначаються Статутом Військового Екзархату Збройних Сил України та декретами Військового Екзарха.

51. Для виконання цих обов'язків військовий капелан повинен користуватися гарантованим державою правом:

- відправляти богослужіння, здійснювати Святі Тайни, проводити інші релігійні обряди у визначений час та у погодженому місці;
- у встановленому порядку перебувати на території військової частини;

- використовувати приміщення та майно призначені для потреб душпастирської опіки;
- організовувати і проводити індивідуальні та колективні зустрічі;
- за погодженням із командуванням здійснювати душпастирську опіку військовослужбовців під час навчань, миротворчих операцій та бойових дій;
- виявляти душпастирську турботу щодо сімей військовослужбовців;
- організовувати святкування у військовій частині (підрозділі) релігійних свят;
- брати участь в урочистих подіях військової частини (підрозділу) (прийнятті присяги, військових парадах тощо);
- брати участь в облаштуванні місць проведення богослужінь та інших релігійних обрядів;
- звертатися зі скаргами до вищого командування з приводу порушень права на свободу віросповідання;
- давати поради та рекомендації командирам щодо релігійних питань, брати участь у виробленні рішень у цій сфері;
- на прохання військового командування та за згодою Військового Екзарха, брати участь у програмах військової виховної політики;
- організовувати добротинну допомогу малозабезпеченим сім'ям військовослужбовців, хворим та госпіталізованим військовослужбовцям тощо.

52. Військовий капелан зобов'язаний:

- у своїй діяльності керуватися приписами церковного права;
- додержуватися чинного законодавства України і правопорядку щодо релігійної діяльності;
- з повагою ставитися до невіруючих та представників інших конфесій і їхніх релігійних традицій;
- попередньо узгоджувати час і місце проведення богослужінь та інших релігійних обрядів з командуванням військової частини (підрозділу);
- відповідно до законодавства України дотримуватись режиму таємності та збереження військової (державної) таємниці;
- дотримуватись встановлених правил спільного використання культового майна.

53. Військовому капелану заборонено:

- розпалювати ворожнечу, нетерпимість за релігійними, національними або іншими ознаками;
- втручатися у діяльність інших конфесій;
- вести прозелітичну діяльність;
- втручатись у специфічні сфери компетенції командування військових частин (підрозділів);
- проявляти цікавість щодо питань, які підпадають під дію законодавства України щодо збереження військової (державної) таємниці;
- спонукати військовослужбовців до невиконання своїх конституційних обов'язків;
- проповідувати недоцільність збройного захисту держави, заборону користуватися зброєю;
- підривати авторитет військового командування, ставити під сумнів правомірні накази командирів.

54. Ніхто немає права вимагати у капелана відомостей, які були одержані під час сповіді.

55. За порушення законодавства України військовий капелан несе відповідальність у загальному порядку.